

ЦЪРКОВНА СЪВЕСТ, ЦЪРКОВНА ПОЛИТИКА, ИКУМЕНИЗЪМ

Изявлението на Св. Синод на Българската патриаршия (БП) във връзка с участието на БП в икуменическото движение – надежди и опасения

В брой 11 на «Църковен вестник» е поместено кратко «Изявление на Св. Синод на БПЦ във връзка с участието на БПЦ в икуменическото движение», в което се съобщава, че «Св. Синод на Българската православна църква в пълен състав в заседанието си от 9 април 1998 година реши да прекрати участието си в ССЦ...»¹ Следва по-разгърната обосновка на пестеливия официален текст в статия от главния редактор на вестника г-н Ангел Величков под наслов «Общение, общуване, икуменизъм».²

След като Грузинската църква прекрати участието си в Световния съвет на църквите, очаква-

ше се тя да бъде последвана от Сръбската църква. Но ето че ненадейно това стори Св. Синод на БП. Не ще скрием радостната изненада от тази крачка на Св. Синод. Споделяме надеждата за добро начало, без обаче да отминаваме заложените в него въпроси и противоречия, без да премълчаваме опасенията. И нека още от сега да направим една ясна уговорка – не би имало никакъв смисъл да се коментира Изявлението на Св. Синод с емоционално-оценъчния двуполусен език на задължително одобрение или на злъчно отрицание. Нещата трябва да се назоват със собствените им имена – непредубедено, открито, честно.

В случая основният въпрос е доколко обявеното от църковната власт ново отношение към икуменизма изразява съборната съвест на Православната Църква и доколко остава обвързано с църковната политика, провеждана от управляващата йерархия на официалните поместни църкви.

А както е добре известно, тъкмо тази политика десетилетия наред бе споена с икуменическото движение и по силата на това релативизираше, размиваше православно църковно съзнание; тъкмо тази политика подхранваше православно модернизъм и новообновенството; тъкмо тя доведе до печално противопоставяне и разделение в редица поместни православни църкви между привърженици и противници на икуменизма.

Нека уточним. Ние не смятаме съборната съвест на Православната Църква за някакъв «монопол», който ни осигурява трибунала на праведни съдници. Но тази съвест не е «монопол» и на висшата църковна власт. Върховен критерий за истинност, правилност, за каноничност в Православието е не властта, а самата истина. И никаква власт, никакъв авторитет не могат да направят черното бяло, да превърнат, например, ереста в Православие. Предназначението и функцията на йерархията е не да бъде източник и критерий на истината, а да охранява истината, да пази чисто и ненакърнено Преданието в цялата му пълнота. И ако йерархията възприема или дори само мълчаливо търпи нещо противно на църковната истина, то неизбежно влиза в разяждащо противоречие със самата себе си, сама се поставя под осъждането на каноните, изразяващи тази истина.³

Изявител на съборната църковна съвест в пълнота е целият Божий народ.⁴ И едно от ярките потвърждения за това в наши дни е мощното анти-икуменическо движение в православния свят, включващо епископи, свещеници, монаси, миряни. Това движение поставя управляващата йерархия на официалните поместни църкви пред съдбовен избор:

искрено преосмисляне на отношението към икуменизма и модернизма като противоцърковни явления

или

гъвкави дипломатически ходове за вътрешноцърковно балансиране между «традиционалисти» и «либерали», за неутрализиране на «архиконсервативни разколнически и екстремистки групи», за продължаване на стария курс под нов флаг и в крайна сметка за закрепване на собствения разкластен авторитет.

По кой от двата пътя ще поеме висшата църковна власт след решението Българската патриаршия да прекрати участието си в ССЦ?

* * *

Изявлението на Св. Синод във връзка с участието на БП в икуменическото движение се открива със сбито встъпление, мотивиращо откъслечно смяната на курса. Следва отчасти цитираното вече решение: «... Св. Синод на БПЦ в пълен състав в заседанието си от 9 април 1998 година реши да прекрати участието си в ССЦ, имайки предвид отклоненията на ССЦ, а също и това, че БПЦ през последните години не е правила съзнателно вноски към ССЦ и не е участвала в свикваните от тях конференции и беше замразила своето участие в ССЦ.»⁵ След кратък абзац, посветен на междуправославната среща в Солун през май т. г., Изявлението завършва с думите: «Св. Синод на Българската православна църква заявява, че ще прецени дали да изпрати свой представи-

тел в Хараре, Зимбабве, за свиканата VIII Асамблея на ССЦ през м. декември 1998 г., или ще уведомим писмено ССЦ, че сме прекратили вече участието си.»⁶

Последното изречение буди недоумение: след като Св. Синод още на 9 април т. г. е решил да прекрати участието си в ССЦ, странно е тепърва да се преценява дали да се изпраща представител на VIII Асамблея или да се уведомява писмено ССЦ, че Българската патриаршия е прекратила участието си в тази организация. Впрочем изяснение откриваме в интервюто на Неврокопския митрополит Натанаил, поместено в консервативния и в същото време близък до Московския патриарх вестник «Радонеж» (№ 10 от юни т. г.).

В един от отговорите си митрополитът споменава, че *«съгласно решението на Светия Синод през есента делегация на нашата Църква ще замине за генералната асамблея на ССЦ в Хараре, но само за да заяви официално за нашето излизане от тази организация.»⁷*

Едва ли е нужно да се напомня, че решението на Св. Синод за излизане на Българската патриаршия от ССЦ е взето в сложна и противоречива вътрешно и външноцърковна обстановка. Тъкмо поради това не е трудно то да бъде атакувано, при това от най-различни гледни точки. Но повтаряме, ние желаем да вярваме, че тази първа крачка на Св. Синод носи в себе си добра надежда. Тя се под-

крепя от редица положителни моменти в цитираното интервю на митрополит Натанаил. В същото време обаче не можем да затворим очи пред отрицателните тенденции, които за жалост прозират в обосновката и в църковно-политическия контекст на това решение.

В статията си *«Общение, общуване, икуменизъм»* г-н А. Величков бележи: *«Днес Църквата ни вече не участва в ССЦ и в икуменическото движение. Решението бе взето в съгласие с всеправославната среща в Солун, състояла се от 29 април до 3 май т. г.»*⁸ Това твърдение е неточно не само хронологически (решението е взето преди срещата в Солун), а на пръв поглед и по същество, защото в точка 15 от Заключителния документ на Солунската среща четем: *«Делегатите подчертаха, че важните проблеми по отношение на участието на православните църкви в икуменическото движение трябва да бъдат решавани в съответствие с всеправославните решения и трябва да се вземат от всяка поместна Православна църква в консултация с всички други поместни православни църкви.»*⁹ От споменатия брой на в. «Радонеж» узнаваме, че представителят на БП на Солунската среща митрополит Геласий се е надявал делегатите на другите поместни църкви да подкрепят решението на Св. Синод от 9 април т. г. за излизане от ССЦ. *«Но когато представителят на Българската църква разбрал, че това няма да стане –*

отбелязва «Радонеж» – *той не сметнал за нужно да остава повече в Солун.*»¹⁰ Протопрезвитер Георгиос Цецис, представител на Вселенската патриаршия в ССЦ и участник в Солунската среща, коментирайки пред ENI (Ecumenical News International) излизането на БП от световната икуменическа организация, недвусмислено подчертава: *«причините, които БПЦ посочва за оттеглянето си са в противоречие със Солунското заявление, което по възможно най-ясен начин подчерта плодотворното сътрудничество между православните и неправославните членове на ССЦ.»*¹¹

Оказва се, че решението за излизане на Българската патриаршия от ССЦ е не в съгласие, а в разноречие с представителите на останалите поместни църкви и с т. 15 от Заключителния документ на срещата в Солун. Става ли обаче дума за разногласие, породено от принципни съображения, или само за непредвидено «процедурно» недоразумение с останалите участници в срещата? Отговор намираме в изявление на говорител на Св. Синод на БП пред ENI (името му не е споменато в бюлетина): *«Ние нямаме намерение да прекратим икуменическите църковни контакти или да скъсаме връзките си с други християнски организации. Но нашата Църква взе решение за напускане през април и в скоро време ще разпространи обяснение за това...»*¹² При така изразена позиция едва ли остава място за съмнение, че църковно-поли-

тическият курс на Св. Синод остава тясно обвързан с оценките и насоките на Солунската среща.

Ала тъкмо те будят сериозни възражения, тъкмо те, за съжаление, са твърде далече от това да бъдат израз на съборната съвест на Православната Църква. В бр. 1-2 на «Православно слово» бе отделено внимание на срещата в Солун (вж. статията: *«Приемливи» форми на икуменизма ще «узаконят» икуменическата обвързаност*), бе поместен и анализиран накратко нейният Заключителен документ. Тук ще се спрем допълнително на някои негови характеристики.

Тягостно е впечатлението от типологията на този текст. Неприятно е да се каже, но на моменти той е повече сходен с идеологическия език на системата, която доскоро господствуваше в бившия СССР и в Източна Европа и причини неизмерими беди на Православната Църква.

Заключителният документ може да бъде определен като текст от типа «промяна на генералната линия отгоре». (Да напомним, че повод за срещата в Солун беше излизането на Грузинската църква от ССЦ и антиикуменическото движение в Сърбия и Русия, а самата тема на срещата бе: «Оценка на новите факти в отношенията между Православието и икуменическото движение»). И така, участието на поместните църкви в ССЦ вече не е само безусловно задължителна официална църковно-политическа линия. Вече има официално позволе-

ние то да се критикува в очертани от ръководството рамки, теоретично не се изключва и прекратяването му при известни условия.

Особено важно в този тип текстове е да се потвърди, че противоречие между «старата» и «новата» линия няма (освен в случаите, когато се «развенчават» личности-идеолози на «старата» линия). А също така трябва категорично да се отстрани всяка мисъл за възможна критика на ръководните органи, провеждали «старата» и очертаващи сега «новата» линия. Настоячиво се изтъква, че и в двата случая те са постъпвали и постъпват правилно и мъдро. В Заключителния документ четем: *«Делегатите подчертаха също така, че православно участие в икуменическото движение винаги се е основавало и понастоящем се основава на православно Предание и на решенията на свещените синоди на поместните православни църкви и на всеправославните срещи...»*¹³ (т. 5). И друг сходен текст: *«През многото десетилетия на православно участие в икуменическото движение нито един от представителите на една или друга поместна Православна църква никога не е предавал Православието. Напротив, тези представители винаги са пазели пълна вяроност и послушание на своите църковни власти, действували са в пълно съгласие с каноническите правила, с учението на вселенските събори и отците на Църквата и със Св. Предание на Православната*

Църква»¹⁴ (т. 11). Да се мисли и пише така означава категоричен отказ от открито и честно поставяне на проблемите. Как може сериозно да се твърди, че «православното участие в икуменическото движение винаги се е основавало... на Православното Предание»?

Уви, не са малко примерите, които разкриват фалша и на току-що цитираната точка 11 от Заключителния документ. Ще приведем за илюстрация само един от тях.

Покойният патриарх на Сръбската православна църква Герман, като един от председателите на ССЦ, подписва заедно с останалите през 1971 г. обръщение на общото председателство, в което между другото се казва: *«И мощното дихание на обновлението ще проникне в огромното църковно поле, както и във всичките му общности, тъй като това не са обикновени административни единици, а всички те съставляват части от една-та велика Християнска Църква.»¹⁵* Не е необходимо да се уточнява, че тук става дума за църквите-членки на ССЦ, а не за поместните православни църкви. Безусловната несъвместимост на посочения текст с православно учение за Църквата е повече от очевидна. Неслучайно тъкмо по повод на този документ приснопаметният архим. Юстин (Попович) престана да поменава името на патриарх Герман.

Отличителна черта на разглеждания тип текстове е пълната дисквалификация на дръзващия да

критикува ръководството и «генералната линия». Ръководството по начало е актуално непогрешимо. При крайна необходимост то предпазливо, с помощта на няколко езикови клишета, може да отчита грешки в миналото (обикновено в подалечното), но в настоящия момент по правило ръководството не греша. Обратно, несъгласните с ръководството по правило грешат и трябва да бъдат заклеймени, като непременно им се припишат «вражески намерения» спрямо самото ръководство. В случая не важат никакви норми на уважение и търпимост. Езикът е агресивно-непримирим, изобилствуващ с отрицателно оценяващи, а понякога и направо с ругателни думи.

Ето пример за това в Заключителния документ:

«Делегатите единогласно осъдиха тези разколнически групи, а също и определени екстремистки групи вътре в поместните православни църкви, които използват икуменизма за критика на църковното ръководство и подронване на авторитета му, като по този начин се опитват да предизвикат разногласия и разколи в Църквата. В подкрепа на своята несправедлива критика те използват лъжливи материали и дезинформация»¹⁶ (т. 4). Изказът в тези редове е доведен до нелепост; всъщност той описва реалното положение с «обратна точност»: «екстремисти и разколници» са християните, които се стремят да бъдат верни на Православието, а разногласия и разколи

в Църквата предизвикват именно тези, които не се свенят да прибегват до лъжи и дезинформация, за да запазят собствения си авторитет. Трансилванският митрополит Антоний, йерарх на Румънската патриаршия, в свой материал, адресиран до Вселенската патриаршия, пише: *«Православните не знаят нищо за икуменическото движение... Навярно за икуменическото движение е благоприятно православните маси да не знаят какво всъщност става в Женева.»*¹⁷

Какъв по-убедителен довод за опасенията на икуменистите, че църковният народ ще отхвърли дейността им, ако бъде осведомен за нея, от следните думи на свещеник Всеволод Чаплин, сътрудник на Отдела за междуцърковни отношения към Московската патриаршия: *«За нас става все по-трудно да участвуваме в икуменически богослужения най-вече поради факта, че в тях има известни елементи, които могат да се окажат катастрофални за вътрешноцърковното обществено мнение в Русия, а навярно и в други страни, ако хората узнаят, че техният свещеник или епископ е участвувал в някакво молитвено събрание, съвсем различно и дори оскърбително и богохулно за религиозните чувства на някои хора.»*¹⁸

Колко далече от непримиримия презрителен тон на Солунския документ и статията на г-н Величков по адрес на «екстремистите», «разколниците» и «старостилстващите» е оценката на един

също несподелящ нашата църковна позиция автор – йеромонах Сава (Янич) от Сръбската православна църква: «...*Не можем да не отбележим, че тези църковни общности* (т. е. Руската Задгранична Православна Църква, Свещ. Синод на Противостоящите в Гърция, Румънската Източно-Православна Църква и Българската Старостилна Православна Църква – ск. м. – е. Ф.), *без оглед на техния официално нерегулиран и неканоничен статут, със своята антиикуменическа позиция представляват живият глас на Православното Предание* (подч. м. – е. Ф.), *а същевременно и силна опора на всички онези, които се борят срещу икуменизма вътре в официалната Православна Църква.*»¹⁹

Погледът върху Заключителния документ от срещата в Солун бе опит да се разкрие ликът му на лишен от откритост и прямота «партийно-идеологически» тип текст, който тъкмо поради това свое качество много трудно може да се нарече църковен в собствения смисъл на думата.

Но ето че този документ се възприема официално като «съборен глас на Православието». Следователно той трябва да бъде норма, мерило и за църковно-политическия курс на Св. Синод на БП. Но в такъв случай обявената промяна в отношението към ССЦ и икуменизма няма ли да се окаже само «пребоядисване на фасадата», което изключва вглеждане в същността на проблемите?

Не е ли в такъв случай по-прямо и недвусмислено твърдението на Вроцлавския и Шчечински архиепископ Йеремя от Полската православна църква, че *«истинският проблем засяга самото устройство на ССЦ»* и че *«критикуването на ССЦ не означава отхвърляне на икуменическите контакти»*²⁰, отколкото твърдението на г-н А. Величков, че *«Православието започва да се оттегля от ССЦ и икуменическото движение»*²¹? И как да обясним явното противоречие на това последно твърдение с цитираното изявление на говорителя на Св. Синод на БП пред ЕНІ, че *«ние нямаме намерение да прекратим икуменическите църковни контакти или да скъсваме връзките си с другите християнски организации»*?

Естествено е да се постави обобщаващият въпрос-извод от всичко това: няма ли официалната църковно-политическа линия, очертана от Солунската среща, да «попари» отразения в решението на Св. Синод опит за преосмисляне на отношението към икуменизма?

Така ние отново се изправяме пред поставения в началото основен въпрос: доколко обявеното от Св. Синод на БП ново отношение към ССЦ изразява съборната съвест на Православната Църква и доколко остава обвързано с църковната политика, провеждана от управляващата йерархия на официалните поместни църкви. След казаното дотук този въпрос може да бъде конкретизиран в

следните вълнуващи православно съзнание питання:

1. *Ще прерасне ли решението за излизане от ССЦ в една наистина ясна и открита църковна позиция, намираща естествен израз в църковно покаяние за въвлечането на родната ни Църква в икуменическото движение и включваща съборно осъждане на икуменизма?*

2. *Няма ли това решение да се окаже – по очертания вече образец – поредна смяна на «генералната линия» отгоре, запечатваща с мълчание «икуменическото минало»? С други думи няма ли решението за излизане от ССЦ да бъде сведено единствено до тактически ход, целящ да неутрализира «старостилския разкол» и привидно да удовлетвори движението на свещениците, настояващи БПЦ да напусне ССЦ и да се върне към църковния (юлианския) календар?*

3. *До Асамблеята в Хараре ще претърпи ли решението на Св. Синод за излизане от ССЦ еволюция в нова насока, подсказвана от вътрешни или външни църковно-политически фактори? Няма ли новата позиция на Св. Синод да бъде погълната от качествено нови форми на икуменическа обвързаност, като да речем, предлагания от Смоленския и Калининградски митрополит Кирил (Гундяев) «Световен християнски форум, който не предполага формално членство на църкви»²²? Няма ли с течение на времето обявяването*

днес напускане на ССЦ да се окаже начало на движение именно в тази посока?

Въпросите могат да бъдат продължени. Естествено на всички тях най-точно ще отговори времето, т. е. всички ние и особено тези от нас, които носят най-големия дял от отговорността – поставените да пасат Църквата на Господа и Бога, която Той Си придоби със Своята кръв (Деян. 20:28). Отрадно е, че след толкова мъчителни десетилетия първата крачка е направена – макар недоизяснена и будеща разноречиви очаквания.

Дано да се окаже тя начало на едно искрено преосмисляне на отношението към икуменизма, а не поредна дипломатическа маневра. Тук няма място за извъртане, за евтин триумфализъм над «противника». Защото става дума за Църквата, за Невестата Христова, за нашата родна Църква, която едва ли някога е била позорена от свои и от чужди така, както днес. Декларации за загриженост не са нужни. Има ги достатъчно. Не са нужни и сложни църковно-политически ходове и комбинации – видяхме ги докъде водят. Дано в болката си за Църквата, в желанието си да работим за нея, да осмислим и жизнено да усвоим словата на свещеномъченик Кирил Казански († 1937): *«Искреността, пълното отстраняване на всяко лукавство и недоизказаност в църковното дело обуславят самото битие на истинската Църква.»*²³ Тогава добрите плодове няма да закъснеят.

Бележки

1. Църковен вестник, бр. 11, 1–14.VI. 1998, с. 1.
2. там, с. 1, 3.
3. Cf. Fr. Alexander Schmemmann. Problems of Orthodoxy in America: The Canonical Problem. – St. Vladimir's Seminary Quarterly, vol. 8. Nr. 2, 1964.
4. Вж. Окръжно послание на Източните патриарси от 1848 г.
5. Църковен вестник, бр. 11, 1–14.VI. 1998, с. 1.
6. пак там.
7. Болгарская Церковь вышла из ВСЦ и распустила ОВСЦ. – Радонеж, № 10 (75). Июнь 1998, с. 4.
8. А. Величков. Общение, общуване, икуменизъм. – Църковен вестник, бр. 11, 1–14 юни 1998 г., с. 1.
9. Православно слово, № 1–2, 1998 г., с. 42.
10. Болгарская Церковь вышла из ВСЦ..., с. 4.
11. J. Luxmoore & E. Doogue. Bulgarian Orthodox Church to Quit WCC but Polish Church Will Stay. – ENI, 24.07 [цит. по Orthodox World News Listserver]
12. ibidem.
13. Православно слово, № 1–2, 1998 г., с. 41.
14. там, с. 42.
15. A Short Response to Father Thomas Hopko's Defense of Ecumenism, by Archbishop Chrysostomos of Etna, – Orthodoxos Typos, Nr. 144, 15.06.1971, p. 4. – цит. по: http://orthodoxinfo.com/ecumenism/hopko_ecum.htm.
16. Православно слово, № 1–2, 1998 г., с. 42.
17. Ekklesia, Nr. 13 (Sept. 1-15, 1994), p. 500A., A Short Response...
18. ENI, Nr. 13, July 9, 1997, p. 29., A Short Response...
19. Јеромонах Сава (Јањић), Екуменизам и време апостасије. Призрен, 1995, с. 104.
20. J. Luxmoore & E. Doogue. Bulgarian Orthodox Church...
21. Църковен вестник, бр. 11, 1-14 VI. 1998, с. 3.

22. Кредит нашего доверия к Всемирному совету церквей исчерпан – Независимая газета (НГ) – Религии, № 6 (18), 17.06.1998 г., с. 3.

23. цит. по Н. А. Пути Российской Церкви вчера – сегодня – завтра. (В свете эkkлeзиологии священномученика Кирилла Казанского) – Вестник Германской Епархии Русской Православной Церкви за границей, № 2, 1998 г., с. 21.

Публикувано в сп. «Православно слово» № 3–4, 1998 г., с. 15–19.